

Kort sammanfattning

Ålandskommitténs förslag till Ålands självstyrelselag

Ålandskommitténs har avgett sitt betänkande med ett förslag till Ålands självstyrelselag. Inga omröstningar har förrättats i kommittén men till betänkandet fogas ett antal skiljaktliga meningar.

Här är de största nyheterna i lagförslaget i korthet.

Lagens namn

Lagen byter namn från Självstyrelselag för Åland till Ålands självstyrelselag för att markera lagtingets aktiva roll när lagen antas och ändras.

Lagen antas med stöd av sig själv

Gällande lag hänvisar till att lagen antas med stöd av grundlagen medan lagen enligt förslaget ska antas av riksdagen med lagtingets samtycke med stöd av självstyrelselagens 69 §. På så sätt markeras att lagen är unik, alltså en lag av egen natur (*sui generis*).

Begreppen

I lagen föreslås ändringar av ett antal begrepp:

Landskapet blir *Åland*

Landskapsregeringen blir *Ålands regering*

Landskapslag blir *lagtingslag*

Ålandsdelegationen blir *Delegationen för Ålandsärenden*

Demilitariseringen

Det skrivs in i lagen att Åland är demilitariserat och neutraliserat enligt folkrätten.

Upplösning av lagtinget

Republikens president kan bara upplösa lagtinget på begäran av lantrådet.

Tjänsteåtal mot medlem av Ålands regering

Tröskeln för att väcka åtal mot medlemmarna av Ålands regering för tjänstebrott höjs så att åtal inte ska kunna väckas av politiska skäl för mindre förseelser.

Hembygdsrätten

Kravet på finländskt medborgarskap för hembygdsrätt kvarstår.

Civilt försvar

Bestämmelser om obligatoriskt deltagande i verksamhet för landets civila försvar på Åland för den som är befriad från värnplikt utfärdas genom lagtingslag. Bestämmelsen om militär tjänstgöring vid lots- och fyrväsendet är borttagen.

Delegationen för Ålandsärenden

I lagen framhålls att Delegationen för Ålandsärenden är ett expertorgan.

Delegationen för Ålandsärenden får vissa utökade uppgifter i jämförelse med Ålandsdelegationen. Delegationen kan få stor betydelse när lagtinget beslutat att överta ett lagstiftningsområde genom lagtingslag. Om statsrådet och Ålands regering inte kan komma överens om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av övertagandet ska beslut om konsekvenserna fattas av Delegationen för Ålandsärenden.

Nytt är också att delegationen ska avge utlåtande till statsrådet om ändring av avräkningsgrunden, att delegationen ges en mera självständig roll i lagstiftningskontrollen, att delegationen ges en roll i jämkningen av EU-böter och att delegationen får en central roll i lösning av tvister mellan Finland och Åland.

I övrigt har delegationen samma eller motsvarande uppgifter som Ålandsdelegationen har idag.

Fördelningen av lagstiftningsmakten

Den lagstiftande makten är enligt lagens 25 § *delad* mellan riksdagen och lagtinget, och således inte *delegerad* till lagtinget.

För att underlätta framtida överföring av lagstiftningsbehörighet delas lagstiftningsmakten in i tre kategorier:

- 1) *Kärnområden*, områden hör till riksdagen och som bara kan överföras till lagtinget genom en ändring av självstyrelselagen. Denna lista är avsevärt kortare än motsvarande bestämmelse i gällande lag.
- 2) *A-listan*, områden som kan övertas av lagtinget genom lagtingslag. Den här kategorin är helt ny.
- 3) *B-listan*, områden som kan överföras till lagtinget genom vanlig rikslag och med lagtingets samtycke. Den här listan är betydligt kortare i gällande lag.

Riksdagens lagstiftningsbehörighet på Åland (kärnområdena)

(Den fullständiga förteckningen finns i lagförslagets 26 §)

- 1) stiftande och ändring av grundlagen,
- 2) medborgarskap,
- 3) utlänningslagstiftning,
- 4) pass och identitetsbevis samt personbeteckning,
- 5) förhållandet till utländska makter (med vissa undantag),
- 6) utrikeshandeln,
- 7) domstolsväsendet och rättskipning,
- 8) straffrätt förutom på de områden lagtinget har behörighet,
- 9) förundersökning och tvångsmedel,
- 10) administrativt frihetsberövande och ingrepp i den personliga integriteten,
- 11) verkställighet av domar och straff samt utlämning för brott,
- 12) polisiär verksamhet som avser att trygga statens säkerhet samt försvarstillstånd
- 13) befolkningsskydd vid försvarstillstånd eller undantagsförhållanden
- 14) landets försvar,
- 15) bevakningen av landets gränser och luftrum,
- 16) vapen, ammunition och explosiva ämnen avsedda för militärt bruk,
- 17) sedelutgivning och valuta,
- 18) kärnkraft, men byggande, av kärnkraftsanläggningar kräver Ålands regerings samtycke.

Lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagen och som kan övertas av lagtinget (A-listan)

(Den fullständiga förteckningen finns i lagförslagets 28 §)

Lagtinget kan genom lagtingslag överta riksdagens lagstiftningsbehörighet på följande områden:

- 1) kollektivavtal samt arbetsavtal,
- 2) samarbete inom företag,
- 3-4) arbetspensionsskydd för vissa anställda och förtroendevalda
- 5) sjöräddning som avser fritids- och fiskefarkoster,

- 6) folkbokföring,
- 7) släkt- och förnamn,
- 8) föreningar,
- 9) stiftelser,
- 10) handelsregister,
- 11) konsumentskydd,
- 12) måttenheter, mätredskap och mätmetoder,
- 13) tillstånd för televerksamhet;
- 14) domännamn,
- 15) ädla metaller (tillverkning, kontrollstämpling av handel),
- 16) fastighetsbildning och fastighetsregistrering,
- 17) apoteksväsendet,
- 18) mineralfyndigheter och gruvdrift.

Övertagandet förutsätter att statsrådet och Ålands regering kommer överens om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av överföringen. Om de inte kommer överens görs bedömningen av Delegationen för Ålandsärenden.

Lagstiftningsbehörighet som hör till riksdagen och som kan överföras till Åland (B-listan)

(Den fullständiga förteckningen finns i lagförslagets 30 §)

Lagstiftningsbehörighet kan överföras till lagtinget genom vanlig rikslag med lagtingets samtycke på följande områden:

- 1) arbetarskydd och medling i arbetstvister,
- 2) socialförsäkring,
- 3) skatter och avgifter av skattenatur,
- 4) befolkningsskydd utom vid försvarstillstånd eller undantagsförhållanden
- 5) utlänningars och utländska sammanslutningars rätt att äga fast egendom och aktier samt att idka näring,
- 6) äktenskap och familjeförhållanden, barns rättsliga ställning, förmynderskap, adoption, arv, dödförklaring,
- 7) bolag och andra privaträttsliga sammanslutningar,
- 8) bank- och kreditväsendet samt försäkringsavtal,
- 9) upphovsrätt, patent, mönsterrätt och varumärke,
- 10) otillbörligt förfarande i näringsverksamhet, främjande av konkurrens,
- 11) andra privaträttsliga angelägenheter,
- 12) televäsendet,
- 13) priset på lantbruks- och fiskeriprodukter samt främjande av export av lantbruksprodukter,
- 14) luftfart,
- 15) handelssjöfart och farleder för handelssjöfarten,
- 16) sjöräddning som avser handelssjöfarten och sjöräddning som avser fiske- och fritidsfarkoster i farleder för handelssjöfarten,
- 17) alkohollagstiftning med beaktande av att utskänkning av alkohol hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet,
- 18) behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården, smittsamma sjukdomar hos människor, kastrering och sterilisering, avbrytande av havandeskap, konstbefruktnings, rättsmedicinska undersökningar,
- 19) mediciner och produkter av läkemedelstyp, narkotiska ämnen samt framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål,
- 20) förbud mot införande av djur och djurprodukter, förhindrande av smittsamma sjukdomar hos husdjur och förebyggande av införsel av skadegörare till landet,
- 21) kyrkolagen och annan lagstiftning om religionssamfund,
- 22) skjutvapen och skjutförnödenheter avsedda för jakt eller sport,

- 23) statistik för statens behov,
- 24) genteknik.

Lagrådet, ett nytt expertorgan

Genom lagtingslag kan det inrättas ett lagråd för att granska Ålands regerings förslag om stiftande av lagtingslag. Avsikten är att ett eventuellt lagråd utför en granskning liknande den som nu utförs av ÅD, men i ett tidigare skede av processen.

Lagstiftningskontrollen

En nyhet är att om Delegationen för Ålandsärenden finner att det inte föreligger någon grund för veto gentemot en landskapslag kan delegationen genom enhälligt beslut inom två månader bestämma att lagen får träda i kraft utan att den föredras för presidenten. Presidenten kan i ett sådant fall dock förordna att lagtingets beslut om antagande av en lagtingslag ändå ska föredras för presidenten.

Ikraftträdande i vissa skyndsamma fall

Idag kan lagtinget ge landskapsregeringen fullmakt att sätta i kraft s.k. budgetlagar redan innan de genomgått lagstiftningskontrollen. Möjligheten till en sådan fullmakt utökas nu till lagar som gäller genomförande av EU-lagstiftning eller någon annan internationell förpliktelse som är bindande för Åland.

Domstolsväsendet

I lagen sägs uttryckligen att det på Åland ska finnas en tingsrätt och en förvaltningsdomstol.

Samråd och samtycke

I lagen finns flera uttryckliga bestämmelser om samråd och samtycke. Riksmyndigheterna och Ålands regering ska informera varandra och vid behov samråda när de planerar åtgärder som har särskild betydelse för varandra.

Enligt förslaget ska det finnas ett system för samordning i statsrådet av Ålandsfrågor. Principiella och viktiga frågor kan beredas av statsrådet och Ålands lantråd tillsammans och en politisk överenskommelse ska då eftersträvas. Besluten fattas dock där beslutsfattandet normalt hör hemma.

Lösning av behörighetstvister

Om det uppstår meningsskiljaktighet angående en åländsk eller en riksmyndighets behörighet att vidta en åtgärd, kan Ålands regering eller riksmyndigheten be Delegationen för Ålandsärenden avgöra saken. Enligt gällande lag avgörs saken av HD och Ålandsdelegationen ger bara ett utlåtande men nu föreslås att HD avgör saken bara om en part som är missnöjd med delegationens beslut.

Den ekonomiska självstyrelsen

Systemet med en klumpsumma (avräkningsbeloppet) består. Avräkningsbeloppet beräknas på samma sätt som idag men vid beräkningen beaktas även hälften av förändringen i befolkningstalet för Åland i förhållande till hela Finlands befolkningstal, sedan lagen trätt i kraft.

Avräkningsgrunden är som för närvarande 0,45 procent. Avräkningsgrunden ska höjas om lagtinget övertar ny lagstiftningsbehörighet och i övrigt på liknande grunder som idag. Nytt är att det i lagen finns bestämmelser om att statsrådet och Ålands regering vart tredje år ska göra en bedömning av om det finns orsak att ändra avräkningsgrunden och ge förslag till Delegationen för Ålandsärenden. Delegationen ger sitt utlåtande till statsrådet, som ger ett förslag till riksdagen. Beslut om ändring av avräkningsgrunden fattas av riksdagen med lagtingets bifall vilket föreslås framgå av självstyrelselagen.

Skattegottgörelsen ersätts av en skattekorrigerings. *Skattegottgörelsen* innebär att om den debiterade inkomst- och förmögenhetsskatten överstiger 0,5 procent av motsvarande skatt i hela riket, får Åland det överstigande beloppet. *Skattekorrigeringen* ska däremot utbetalas om de på Åland debiterade förvärvsinkomstskatterna, kapitalinkomstskatterna och samfundsskatterna överstiger respektive belopp som Åland erhållit på basis av motsvarande skatter genom avräkningen. De överstigande beloppen tillkommer då Åland vilket innebär att de här skatterna i praktiken alltså ska tillkomma Åland i sin helhet.

All statlig beskattning är överförbar genom rikslag utan ändring av självstyrelselagen.

I lagen föreslås en uttrycklig bestämmelse om att det belopp som Ålands penningautomatförening betalar i form av lotteriskatt ska återföras till Åland. Återföringen är inte ny men sker idag enbart på basen av ett budgetbeslut.

Möjligheten till extra anslag kvarstår liksom de särskilda bidrag som byter namn till tillskott under exceptionella förhållanden.

Internationella förpliktelser

Nytt är att statsrådet kan bemyndiga Ålands regering att föra förhandlingar om en internationell förpliktelse som avser lagtingets lagstiftningsbehörighet och som enbart gäller frågor som rör Åland. En sådan internationell förpliktelse godkänns av lagtinget, sätts i kraft genom en lagtingslag och publiceras i Finlands författningssamlings fördragsserie.

Ärenden som gäller Europeiska unionen

Nytt är att om det uppstår en oenighet mellan staten och Åland i fråga om jämkning av ett bötesbelopp som EU-domstolen dömt att Finland ska betala ska Delegationen för Ålandsärenden avgöra saken och inte Ålands förvaltningsdomstol som för närvarande. Om en part inte nöjer sig med Delegationens beslut kan den saken föras till högsta domstolen.

Ämbetsspråk och språkliga rättigheter

Enligt gällande lag ska skriftväxlingsspråket mellan landskapsmyndigheterna och statens myndigheter vara svenska. Den nya lagen är bredare genom att den även gäller den muntliga kommunikationen tjänstemännen emellan i tjänsteärenden.

Bestämmelserna om individens språkliga rättigheter vid myndigheterna utvecklas och förtydligas.

En nyhet är att ett statligt tjänsteproducerande bolag som verkar på Åland ska betjäna och informera allmänheten på svenska.

Ikraftträdande

Lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2022, alltså det år den åländska självstyrelsen fyller 100 år.